



Україна у фокусі

28 червня – 4 липня 2010 року



ЗМІСТ

I. Огляд політичних подій за тиждень3

II. Аналітична довідка.....5

Міжнародна політика.

Зовнішня політика України:

односпрямованість чи багатовекторність?5

Демократичні інституції та демократичний процес.

Затримання на кордоні – тривожний сигнал про тенденції в Україні.....9



І. Огляд політичних подій за тиждень

28
червня

Президент України Віктор Янукович у зверненні до українського народу з нагоди Дня Конституції виступив за внесення змін до Конституції України. На його думку, ті норми Конституції, які були поспішно прийняті наприкінці 2004 року, стали причиною розбалансування та серйозної кризи влади. Нагадаємо, ці норми стосувалися звуження повноважень глави держави.

Сьогодні, у День Конституції, відбулися акції протесту у Києві та Харкові. Активісти патріотичних громадських організацій оприлюднили громадську позицію щодо порушень владою конституційних прав і свобод українців, зокрема свободи слова та волевиявлення, права на вільне висловлювання під час мирних зборів громадян тощо. Організатором мітингу у Харкові виступив молодіжний рух «Спротив».

У Німеччині розкритикували дії української влади, пов'язані затримкою в київському аеропорту німецького аналітика Ніке Ланнге, який очолює київське представництво Фонду Конрада Аденауера. Спікер німецького уряду Крістофер Штегманс висловив сподівання, що Україна надалі поводитиметься по-європейськи, а німецький Фонд Конрада Аденауера, який підтримує демократичні політичні партії України та їхні молодіжні організації, безперешкодно продовжуватиме свою роботу.

Альтернативи об'єднанню авіабудівельних комплексів Росії і України немає. Про це заявив прем'єр-міністр Росії Владімір Путін на зустрічі зі своїм українським колегою Миколою Азаровим, який перебував в Росії з одноденним візитом. За словами російського прем'єра, без такого об'єднання авіабудівельна галузь обох країн не зможе конкурувати зі світовими лідерами. Обидва прем'єри висловили задоволення станом відносин двох країн і зростанням товарообігу між ними.

29
червня

Ранкове засідання Верховної Ради було заблоковано представниками фракції БЮТ, яка висловила незгоду із арештом колишнього керівника Державної митної служби Анатолія Макаренка у справі з «РосУкрЕнерго». Українська опозиція вимагає створити тимчасову парламентську комісію для розслідування рішення Стокгольмського арбітражного суду, який зобов'язав НАК «Нафтогаз» відшкодувати збитки компанії «РосУкрЕнерго». За словами керівника БЮТ Андрія Кожем'якіна, головною причиною програшу України є те, що зусиллями нової влади були відкликані міжнародні адвокати, котрі захищали інтереси України. Представники влади наполягають на тому, що збитків державі завдали дії тодішнього керівництва країни, яке вирішило забрати газ у приватної компанії.

Верховна Рада України не підтримала жодного з 12 законопроектів щодо внесення змін до закону про проведення місцевих виборів, запропонованих опозицією. Зокрема, Рада не підтримала законопроект про введення на місцевих виборах відкритих списків кандидатів у депутати, не стала забороняти балотуватися на місцевих виборах неукраїномовним кандидатам, не схвалила і законопроект про підвищення відповідальності членів виборчих комісій.



Національна рада з питань телебачення і радіомовлення від сьогодні відновлює свою роботу – Верховна Рада обрала чотирьох членів, які входить до Нацради за парламентською квотою. Усі четверо – представники правлячої коаліції. До складу Нацради не була призначена жодна кандидатура, запропонована опозицією і громадськими організаціями. Зокрема не знайшлося у Нацраді місця для Наталі Лігачової, яку українська журналістська спільнота уповноважила представляти рух "Стоп цензурі!".

У фракції БЮТ заявили, що п'ять із восьми членів Національної ради з питань телебачення і радіомовлення є «людьми голови СБУ Валерія Хорощковського». За словами члена фракції БЮТ Олега Ляшка, влада встановила повний контроль за Нацрадою і тепер одноосібно вирішуватиме, яким телеканалам видавати ліцензії й частоти, а яким ні.

30
червня

Лише дві, окрім балтійських, пострадянські країни – Україна і Грузія – не увійшли до списку авторитарних чи напівавторитарних країн. Такі висновки останнього звіту оприлюднила американська неурядова організація «Дім Свободи» (Freedom House), яка відстежує становище у 29 посткомуністичних державах. За оцінкою «Дому Свободи», найбільше згортання демократії за останнє десятиліття відбулося у Росії. За словами керівника групи дослідників «Дому Свободи» Крістофера Волкера, можуть погіршитися і позиції України, оскільки за нової влади з'являються скарги на утиски свободи слова і зібрань.

Наміри нинішньої влади законодавчо забезпечити позаблоковий статус України – це загроза демократичним змінам усередині держави та її суверенітету в цілому. Таку думку висловили експерти на прес-конференції "Нові політичні реалії та перспективи євроатлантичної інтеграції України", організованій Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. За словами політолога Григорія Перепелиці, будь-яка іноземна військова присутність на території держави є опосередкованою загрозою її суверенітету. Пролонгація перебування Чорноморського флоту Росії на території України, на думку експерта, генерує купу загроз для її власної національної безпеки.

1
липня

Верховна Рада призначила місцеві вибори на 31 жовтня. За відповідну постанову, внесену депутатами від Партії регіонів, проголосувало 247 депутатів за необхідних 226.

Партія "За Україну!" звернеться до Парламентської асамблеї Ради Європи і до Конгресу регіональних та місцевих влад Ради Європи з приводу закону про місцеві вибори, який внесла у Верховну Раду Партія регіонів. Про це заявив лідер партії "За Україну!" В'ячеслав Кириленко. За його словами, цей закон не передбачає паритетної і демократичної участі нових політичних сил у виборах, в роботі дільничних комісій та в процедурі підрахунку голосів. Цей законопроект також забороняє самовисування на виборах. Депутат переконаний, що норми цього законопроекту скеровані на побудову чіткої вертикалі політичної влади, на чолі якої стоятиме лише одна політична сила - Партія регіонів.

Верховна Рада не виноситиметься на голосування законопроект про мирні зібрання. Таке рішення було прийнято на засіданні Комітету з питань прав



людини. Депутати надішлють його спершу на експертизу Венеціанської комісії, однак цей варіант не враховуватиме пропозицій громадськості. Народні обранці пояснили це тим, що пропозицій від громадськості було багато, і вони часто суперечать одна одній. Наразі активісти громадських організацій готують відповідні звернення, зокрема до Венеціанської комісії, щоб їхні пропозиції були розглянуті.

2
липня

Верховна Рада ухвалила закон про засади внутрішньої та зовнішньої політики, який передбачає дотримання позаблокового статусу України і з якого виключено пункт про перспективне членство України в НАТО. За схвалення закону проголосувало 259 народних обранців. Відтепер Україна прагнучим стати членом Європейського Союзу при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, країнами СНД та іншими державами світу, а також намагатиметься брати участь у загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки. Представники опозиції напередодні голосування демонстративно покинули сесійну залу.

В Україну з візитом прибула державний секретар Сполучених Штатів Гіларі Клінтон. Під час зустрічі з пані Клінтон Президент Віктор Янукович запевнив, що він створює ефективну систему державного управління. Глава держави також наголосив, що Україна взяла курс на позаблокову політику, та водночас готова продовжувати відносини з НАТО у контексті реформування української армії, спільної участі в миротворчих та антитерористичних заходах. Гіларі Клінтон, в свою чергу, подякувала Україні за лідерство в питанні відмови від високозбагаченого урану. Вона також висловила сподівання, що українська влада виконає свої зобов'язання щодо свободи слова і свободи зібрань.

Експерти твердять, що візит державного секретаря Сполучених Штатів Гіларі Клінтон до України є важливим для влади Віктора Януковича, аби продемонструвати неодноректорність української зовнішньої політики, яка орієнтована на посилення співпраці з Росією.

Сполучені Штати Америки готові допомогти опозиції у захисті демократичних стандартів. Про це заявила держсекретар США Гіларі Клінтон під час зустрічі з лідером БЮТ Юлією Тимошенко. Пані Клінтон пообіцяла, що США підтримуватимуть українську демократію і незалежність та допоможуть заохочувати уряд, аби він ухвалював рішення в інтересах українського народу. У свою чергу, лідер опозиції Юлія Тимошенко навела Клінтон факти, які свідчать про "встановлення авторитарного режиму" в країні.



II. Аналітична довідка

✓ Міжнародна політика

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ОДНОСПРЯМОВАНІСТЬ ЧИ БАГАТОВЕКТОРНІСТЬ?

Цього тижня відбулася низка подій, які ще раз засвідчили зовнішньополітичні вподобання української влади. Зустріч прем'єр-міністра Микола Азарова зі своїм російським колегою Владіміром Путіним 28 червня вже звично підтвердила теплі добросусідські відносини двох сторін. Ухвалення закону Верховною Радою України про засади внутрішньої і зовнішньої політики 2 липня засвідчило стабільний курс нової влади на відмову від вступу до НАТО. Зустріч Президента Віктора Януковича із Держсекретарем США Гіллари Клінтон продемонструвала зовнішню багатовекторність українського керівництва.

Чи можна очікувати реальної багатовекторності в зовнішній політиці українського керівництва, чи українська зовнішня політика є настільки незалежною, наскільки це вигідно Росії?

В короткотерміновій перспективі українська влада визначилася із зовнішнім партнером – це Росія.

Новий закон про засади внутрішньої та зовнішньої політики, ухвалений парламентом 2 липня, затвердив співробітництво з усіма заінтересованими партнерами, уникнення залежності від окремих держав, груп держав чи міжнародних структур. *Наскільки відповідає реаліям – «уникнення залежності від окремих держав, груп держав чи міжнародних структур» в контексті українсько-російських відносин?*

Двостороння російсько-українська

• **Домовленості в авіабудівній галузі**

Під час останньої зустрічі прем'єр-міністрів двох країн обговорювалися енергетичні питання, співпраця в авіабудівній галузі України та Росії – політики домовилися об'єднати авіабудівні комплекси двох країн. Микола Азаров твердить, що основна

співпраця розвивається дуже активно, але менш ефективно з погляду забезпечення національних інтересів України. Інтригуючим моментом у цих відносинах є дотримання дистанції після економічного форуму в Києві де обговорювалися, зокрема, газові питання, між Президентом України Віктором Януковичем та прем'єр-міністром Росії Владіміром Путіним, який надає перевагу спілкуванню з прем'єр-міністром Миколою Азаровим.

причина об'єднання полягає в плануванні радянського народногосподарського комплексу – а саме, взаємодоповнюваності заводів та конструкторських бюро двох країн. Тому об'єднання правильне і необхідне. Владімір Путін заявив, що в умовах глобалізації на світових ринках немає



місця малим підприємствам, тому і немає альтернативи об'єднанню. З точки зору національних інтересів Росії, то вона провадить дуже правильну політику, яка полягає в тому, щоби не мати жодної залежності від зовнішніх комплектуючих виробників. Головне завдання Росії – створити замкнений цикл виробництва. Для цього вона створює величезні державні холдинги, в даному разі – об'єднання авіаційних корпорацій, і «скидає» туди авіаційні структури. Тобто, співробітництво з Росією фактично означає поглинання нею всіх підприємств.

Український Антонов має дуже вдалу нішу – це спеціальні авіаційні транспортні перевезення. Цей ринок фактично незаповнений, оскільки немає літака, який зміг би перевозити подібні нестандартні вантажі. Сьогодні до снаги це тільки українському Ан-124. *Завдання Росії – розвинути ці літаки, виробляти їх на території Росії і зайняти нішу в світових перевезеннях.* Школа Антонова на сьогодні є однією з найпотужніших на пострадянському просторі. Щоб підготувати і поставити на ноги таку

школу, потрібно величезні капіталовкладення і багато часу. Сьогодні, користуючись теплими відносинами між двома країнами, можна просто задарма перебрати українські технології, створити замкнений цикл виробництва і заповнити нішу в авіаційних транспортних перевезеннях. Для цього Антонов включається в об'єднану авіаційну корпорацію і тоді вже не Україна, а об'єднана авіаційна корпорація матиме ліцензію на цей вид діяльності. Об'єднання в авіаційній галузі на паритетних умовах викликає сумніви. Судячи з останніх домовленостей і ухвалених обгородок між Україною і Росією, можна говорити, що українська влада визначилася із основним зовнішньополітичним партнером в короткотерміновій перспективі і, звичайно, це Росія. Слід сподіватися, що принаймні інтереси наближених до президента українських бізнесменів та олігархів унеможливлять цілісне поглинання та домінування північного сусіда в життєважливих сферах: газотранспортній системі, енергетиці, авіабудуванні, банківській та гуманітарній сферах.

У довготерміновій перспективі можлива реальна багатовекторність і повернення до питання членства в НАТО.

Офіційно, європейський напрямок закріплено у вищезгаданому законі про пріоритети внутрішньої і зовнішньої політики. Але фактом стало те, що на сьогодні вступ України до НАТО знято з порядку денного. Нова українська влада до закріплення такої позиції йшла досить впевнено. Уже через місяць після приходу до влади, 2 квітня, Віктор Янукович своїм указом ліквідував

Міжвідомчу комісію з питань підготовки України до вступу до НАТО. Наступним указом того ж дня президент ліквідував Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції України. Закриваються кафедри в університетах. Із закріпленням позаблокового статусу тривають дискусії щодо його доцільності та реальності втілення.

• Відкритим є питання забезпечення національної безпеки України.

НАТО виключено із переліку основних напрямів державної політики у сфері національної безпеки. Національна

безпека є категорією, яка потребує наукового підходу. Тим часом провідні державні інституції, які опікувалися безпековими питаннями, надавали



висновки та прогнозування щодо безпеки на державному рівні – ліквідовані. Звичайно, демократичний Захід, США поважають вибір України – позаблоковість. Проте сьогодні Україна самостійно не спроможна забезпечити свою безпеку. Із набуттям позаблокового статусу їй потрібно буде в ену кількість разів збільшити військовий бюджет. Навіть у 1993 році, коли тимчасово був задекларований позаблоковий статус, Україна із 700 армією та наявністю атомної зброї була більш наближена до реальної позаблоковості. Залишається сподіватися, що керівництво України, задекларувавши саме позаблоковість, а не нейтралітет, залишило простір для маневру у майбутньому. Нині українське керівництво запевняє в незмінному прагненні України набути членство в ЄС – Україна активно готується до підписання договору про асоціацію, наступними кроками за якою мають стати створення зони вільної торгівлі, надання безвізового режиму. Україна також не припиняє «конструктивного партнерства» з НАТО – продовжуватимуться військові навчання, доручення до боротьби з тероризмом.

• **Питання багатовекторності в зовнішній політиці України**

Візит Гіллари Клінтон до України можна розглядати в декількох площинах. По-перше, як символічний візит в одну із країн східноєвропейського пострадянського регіону із основним меседжем про важливість демократичних свобод і основною метою – продемонструвати, що США переймається розвитком подій у цьому регіоні. По-друге, цей візит може розглядатися в площині переважанню російсько-американських та російсько-українських відносин, головна мета – вирівняти, збалансувати проросійський ухил Януковича, спонукати його до активних дій в західному напрямку. По-третє, як робочий візит з метою перевірити як

Постає питання, яку мету ставить перед собою українське керівництво? Насамперед воно повинно чітко зрозуміти наступне: по-перше, ЄС і НАТО – два європейські стовпи, на яких тримається європейська конструкція, фактично ЄС є політичною складовою, НАТО – безпековою; по-друге, рівень співпраці з НАТО не зобов'язує Альянс гарантувати безпеку України. Керівництво України, закріпивши позаблоковість, а не нейтралітет, в довготерміновій перспективі дає шанси говорити про повернення до питання НАТО як оптимальної системи колективної безпеки. Протягом етапу офіційної позаблоковості громадські організації євроатлантичного спрямування мають виробити єдину стратегію інформаційної кампанії щодо ЄС та НАТО. На сьогодні існує багато стереотипів та міфів про ці структури. Продумана інформаційна політика, створення дебатних клубів, молодіжних проєвропейських організацій дасть змогу інтегрувати суспільство в «систему» європейських демократичних цінностей. Якщо суспільство інтегруватиметься, спрямувати його в інший бік чи розвернути на 180 % буде дуже складно.

просувається робота у взятих на себе Україною зобов'язаннях щодо позбавлення високозбагаченого урану. В будь-якому разі, цей візит важливий для Віктора Януковича з точки зору отримання «благословення» від США щодо здійснюваної політики. Україна сподівається на допомогу США щодо відновлення співпраці з МВФ, в подоланні фінансово-економічної кризи, стабілізації економіки та підтримці у проведенні системних реформ в Україні. Для США важливий подальший розвиток України в демократичному напрямі, із розвинутих громадянським суспільством та свободою висловлювань, зібрань. США готові залучити інвестиції в українську економіку, але для цього потрібно забезпечити прозорі ринкові



відносини. Гіллари Клінтон заявила, що задоволена і цінує заяви Віктора Януковича щодо підтримки свободи слова та демократії. У реальному житті це поки що лише декларації українського президента і хотілося б бачити конкретні дії.

Важливою складовою візиту Гіллари Клінтон була її зустріч з представниками громадських організацій України, на якій

вона ще раз підтвердила – для США питання демократичних цінностей є одним із пріоритетів і висловила сподівання, що Україна лишатиметься демократичною державою з повагою до прав людини. Гіллари Клінтон особливо наголосила на ролі недержавних організацій у справі розбудови демократії.

✓ Демократичні інституції та демократичний процес

ЗАТРИМАННЯ НА КОРДОНІ – ТРИВОЖНИЙ СИГНАЛ ПРО ТЕНДЕНЦІЇ В УКРАЇНІ

26 червня керівника українського представництва німецького Фонду Конрада Аденауера Ніко Ланге затримали в аеропорту «Бориспіль» і протягом десяти годин не впускали в Україну, маючи намір ранковим рейсом депортувати назад до Парижа, звідки він прибув. Заборону на в'їзд відмінили лише після втручання уряду Німеччини.

Затримання у аеропорту «Бориспіль» Ніко Ланге – прикрий інцидент чи початок наступу на громадський сектор?

Чому був затриманий Ніко Ланге?

30 червня Міністерство закордонних справ Німеччини викликало українського посла в Берліні, аби повідомити йому про незадоволеність Берліна через спроби українських прикордонників не пустити до України Ніко Ланге. Цей інцидент викликав серйозне занепокоєння як у закордонних колах, так і у середовищі українського громадянського суспільства.

Очевидно, що слід було дати чіткі пояснення, на яких саме підставах був затриманий Ніко Ланге. Проте СБУ, яка, власне, і є інстанцією, котра дає вказівки прикордонній службі щодо недопущення в Україну певних осіб, від будь-яких пояснень відмовилася. МЗС вважає ситуацію лише непорозумінням. А от заступник голови Адміністрації Президента України Ганна Герман публічно заявила, що служби, які не пропускали Ланге в нашу країну, мали дуже серйозну аргументацію щодо своїх

дій, проте ці аргументи так і не були названі.

Відсутність чітких відповідей від офіційних інстанцій щодо причин затримання Ніко Ланге породила чимало версій у ЗМІ та у експертному середовищі.

Більшість експертів вважають, що затримання у Борисполі Ніко Ланге було переслідуванням за критику: у своїй аналітичній статті «Перші 100 днів після зміни влади в Україні: авторитарні тенденції та зближення з Росією», розміщеній на офіційному сайті представництва фонду в Україні, Ланге критично оцінив дії команди нового президента Януковича та зміни в Україні, які відбулися після його приходу до влади.

Окрім того, експерти висловлюють припущення, що інцидент міг бути свідомо спровокований тими силами, які орієнтуються на пріоритетність стосунків



з Росією і хотіли б відвернути Україну із шляху євроінтеграції та впровадити в ній російську модель «керованої демократії».

У ЗМІ висловлювалася думка, що претензії до Ланге стосувалися його комунікацій з лідерами опозиції, що начебто суперечить правилам поведінки закордонних фондів у країні перебування. Певним підтвердженням цієї версії є зустріч, яку провело МЗС з послами і старшими дипломатами посольств США, РФ, Німеччини і Польщі, присвячена обговоренню діяльності закордонних громадських організацій і фондів узагалі. Загалом була висловлена вдячність за той внесок, що був зроблений міжнародними неурядовими організаціями в розвиток демократії в Україні. І водночас зустріч

носила характер певної «профілактики», бо наголошувалося, що закордонні фонди можуть лише «відстежувати» внутрішньополітичні процеси в Україні, але не бути їх учасниками. З цим, звичайно, слід погодитися. Проте чи означає така позиція МЗС, що міжнародні фонди не повинні підтримувати українські громадські організації, які є «учасниками внутрішньополітичних процесів» і обстоюють громадянські права і свободи в Україні? Згадаймо, що саме аргументами «втручання у внутрішню політику» була свого часу згорнута діяльність міжнародних фондів в Росії та Білорусі.

Висновки та рекомендації

Наслідки інциденту з Ніко Ланге у міжнародному вимірі очевидні: цей випадок істотно зіпсував імідж України у Європі і може внести складнощі у запланований на серпень візит президента Віктора Януковича до Берліна. Глава комітету бундестагу з питань Європи Гюнтер Кріхбаум в інтерв'ю Deutsche Welle заявив, що епізод із затриманням у Борисполі Ніко Ланге може істотно ускладнити україно-німецькі відносини, зокрема в переговорному процесі про підписання угоди про асоціацію з ЄС.

Ще серйозніші висновки впливають у вимірі внутрішньої політики нової влади. СБУ все більше перетворюється на інструмент боротьби з «інакомисленням», про що свідчать «профілактичні» бесіди співробітників СБУ з ректорами вузів та активістами громадських організацій. Ці дії СБУ вибудовуються у загальну лінію нової влади на згортання громадянських прав і свобод в Україні, на побудову в Україні аналогічної російській моделі «керованої демократії».

Чи залишиться епізод із затриманням Ніко Ланге лише прикритим непорозумінням, як це стверджують офіційні інстанції чи це є першим сигналом тиску на міжнародні фонди, що співпрацюють в Україні з неурядовими громадськими організаціями, покаже найближчий час.

Керівництво держави ще може виправити ситуацію. Перше, що треба зробити – це пояснити українській і міжнародній громадськості, чим були зумовлені дії стосовно Ніко Ланге, хто саме і на яких підставах ухвалював рішення щодо його затримання, а також визнати, що подібні дії завдали істотної шкоди Україні.

Нарешті, новій владі слід визначитися, яке суспільство вона має намір будувати в Україні – цивілізоване демократичне, де дотримуються усі громадянські права і свободи, де вільно працюють ЗМІ та громадські організації або суспільство «керованої демократії», де будь-яка критика влади та протести проти її дій сприймаються як загроза національній безпеці.



«Україна у фокусі» – щотижневий інформаційно-аналітичний бюлетень Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, який пропонує добірку основних політичних подій в Україні, а також коментарі та рекомендації профільних експертів стосовно подій, які мали місце протягом тижня.

Експерти:

Ірина Бекешкіна
Андрій Гірник
Сергій Джердж
Григорій Перепелиця

Аналітики:

Наталя Якимчук (координатор проекту)

Головний редактор випуску:

Ірина Філіпчук

Інформаційно-аналітичний бюлетень «Україна у Фокусі» видається Фондом «Демократичні ініціативи» (ДІФ) в рамках проекту «Об'єднуємося заради реформ (UNITER)», що фінансується Агентством США з Міжнародного Розвитку (USAID) та здійснюється Pact Inc.

Щотижневий випуск бюлетеня став можливий завдяки щирій підтримці американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Зміст випуску є винятковою відповідальністю ДІФ та не обов'язково відображає точку зору USAID, Pact Inc або уряду США. Забороняється відтворення та використання будь-якої частини цього бюлетеня у будь-якому форматі, включаючи графічний, електронний, копіювання чи використання в будь-який інший спосіб без відповідного посилання на оригінальне джерело.

